

Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri İlmî Toplantısı, İSAM, 14-17 Nisan 2005, İstanbul, TÜRKİYE

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği "Dinî İlimlerin Temel Meseleleri" konulu sempozyum Bağlarbaşı konferans salonunda gerçekleştirildi. Açılıştaki ilk konuşma söz alan İSAM başkanı Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın konuşmasına dinî ilimlerin son yıllarda yaşadığı toplumsal ve metodik değişime değinerek başladı. Aydın, on beş asırlık süreçte toplumsal gelişmelerin etkisiyle vukû bulan söz konusu değişimin beraberinde, tarihi sürecin incelenmeye değer bulunmaması, yeni ilim alanlarının farklı çalışma sahaları açmak suretiyle bakışları temel meselelerden uzaklaştırması ve din-siyaset ilişkisinin sağlam bir zemine oturmaması gibi birtakım problemler doğurduğunu dile getirdi. Aydın, bu ve benzeri problemlerin, muhtelif bilimsel toplantı ve araştırmalarla dinî ilimlerle meşgul olan kurumlar ve ilâhiyat fakültelerinde çözülmesi gerektiğini vurguladı. Ardından sözü MÜ İlâhiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Fayda alarak, İslâmî ilim dallarının her birinin kendi ilim dalına uygun tarih metodolojisi geliştirmesi, aynı zamanda bu alanlarda çalışma yapan akademisyenlerin dinin muhatabı olan insanın anlayışını da araştırması gerektiğine işaret etti.

Açılıştaki konuşma Devlet Bakanı Prof. Dr. Mehmet S. Aydın, modern dönemi 'üretildiği gün tüketilen bir tür' olarak tanımlayarak konuşmasına başladı. Yaşadığı dünyanın bir varlığı olan insanın, bu dönemde üretilen bilgilerden etkilenmemesinin imkânsızlığını "kaldı ki bu dönemde üretilen bilgi, söyleyeni bile etkiliyor" cümlesiyle vurguladı. Böyle bir dönemde Gazzâlî'nin ulûm-i dinîye anlayışının bütün riskleriyle yeniden ele alınıp sistemleştirilmesi, eğitim sistemi için alternatif bir yol olarak kabul edilmesi gerektiğini dile getirdikten sonra onun sistemini; olanla anlamaya çalışma, bu anlamayla kılma, kılmanın sonucu olarak alana girme ve o alana girmeyele zihin dünyasını oluşturma şeklinde kendi içinde yinelenen ve bu şekilde kendini yenileyen çarklı bir sistem olarak tasvir etti. Var olanla birey arasındaki organik bağa dikkat çeken Aydın, Gazzâlî'nin *el-İktisât fi'l-İtikâ't*'inde bireyi müreccih olarak tanıttığını ifade etti. Dinî ilimler alanındaki dil, üslûp, yöntem ve misyonerlik başlıkları

altında topladığı sorunlarımızın ancak "etik ve estetik boyutlu Kur'ânî yaklaşım" ile çözülebileceğini savunan ve bu bağlamda "kavl-i leyyin" ve "ayrılırken cemil ayrıl" sözlerini hatırlatan Aydın, sözlerini karmaşık ve hayata sıkıştırılmış bilgi ile hizmetin mümkün olmaması nedeniyle dinî bilginin tıpkı Kur'ân'da olduğu gibi dağınıklık içinde düzen, düzen içinde dağınıklık formunda işlenmesi gerektiğini söyleyerek bitirdi.

Prof. Dr. Hayreddin Karaman başkanlığındaki "Genel olarak İslâmî İlimlerin Değerlendirilmesi" başlıklı birinci oturumun ilk tebliğini Doç. Dr. Tahsin Görgün sundu. Tebliğine "Batı Medeniyeti içerisinde İslâmî ilimler mümkün mü?" sorusu ile başlayan Görgün, soruya "hayır" cevabını da kendisi verdi. Dinî ilimlerin karşı karşıya kaldığı problemin bilgi değil, varlık problemi olduğunu ifade eden tebliğciye göre artık sona ermiş olmakla beraber, önceleri varlığı devam ettirmek için bir araç olarak görülen Batılılaşma, daha sonra amaç hâlini almıştır. Varlığımızın nasıl olup da böyle bir amaca bağlı olduğunu ve bu amacın nasıl bir varlık ilkesi olarak görülebildiğini ise ancak varlığın değerinin mukabili, amacın ise ona arız bir araz olarak kabul edilmesi açıklayabilir. Bu durumda Batılılaşma, medeniyet değiştirme anlamını taşır ki bu da "Dini değiştirmeden medeniyet değiştirmek mümkün müdür? Böyle bir amaç Müslüman'ı Batı medeniyetinin bir cüz'ü hâline getirmiş midir? Bu durumda İslâm medeniyetini terk ederek Müslüman kalmak mümkün müdür? Yahut dinî ilimleri terk etmeden Batılı olabilir miyiz?" gibi başka sorulara yol açar. Bu sorulardan yola çıkarak Batı'nın ve İslâm'ın varlık anlayışını irdeleyen Görgün, her şeyin Allah'ın bir lütfu olduğuna inanan bir düşünce sisteminin insanı yegâne değer olarak kabul eden ve insanın ulaşamadığı bilgiye değer vermeyen (kartezyen) sistem ile örtüşmesinin imkân dâhilinde olmadığını ifade etti. Batılılaşma gayretine rağmen sivil toplumu yegâne değer olarak kabul eden Batıyı taklit etmekte dahi başarısız olunmasını, kendi toplumuna değer vermeyen sosyal bilimci örneğiyle vurguladı. Tebliğ sahibine göre âlimliğin bir bilgi meselesi olmaktan öte bir varoluş meselesi olması nedeniyle Batılı insan dikkate alınarak hazırlanmış olan ekollerin takip edilmesiyle İslâmî ilim dallarında ihtisaslaşmaya imkân yoktur. İslâmî ilimlerin ahvalinden bahisle dinî ilimlerin Kur'ân kaynaklı olduğunu (yani Kur'ân'ı her okuyanın farklı şeyler çıkarabileceğini) ifade eden eğilimin Kur'ân'ı edilgen bir pozisyona ittiğini ve bu düşüncenin vahdet anlayışına ters bir yaklaşım olduğunu zikreden Görgün, bu bakış açısının tam olarak kartezyen eğilime tekabül ettiğini belirtti. Görgün'e göre kaynağını kültürü siyasî bir olgu olarak ele alan Câbirî'den alan diğer bir eğilim ise kültürel egemenlik teorisidir. Burada ilim ve kültürü, hanedanın ve etrafındaki ulemanın tahakkümü meşrulaştırmak için oluşturdukları kabul edilir; fakat oryantalistlerin ön kabulü olan bu teori ne İslâmî ilimlerle ve ne de hanedanla yakından alakalıdır. Vazifemizin 'vaz-ı cedîd değil keşf-i kadîm' olduğunu belirten Görgün sözlerini, Ahmedî'nin "Âlem, ilm-i ameldir" sözüne

atıfla, ilimsiz dindarlık olamayacağını ve ilme uymanın bir âlem teşkil ettiğini, bu bağlamda ilim, dindarlık ve âlem arasındaki ilişkinin göz ardı edilmemesi gerektiğini, dinî ilimlerin bu fiilin Müslümanca var olmanın aracı olarak görüldüğü sürece yapılabileceğini ifade ederek noktalandı.

Tebliğî ilk olarak müzakere eden ve onu bir hesaplama ve hatırlatma olarak niteleyen Prof. Dr. Yaşar Aydın'ın din, tevâtür, ilim gibi kelimelerin tanımlarının daha belirgin bir şekilde yapılması ve bilhassa özel bir önemi hâiz olan tevâtür kavramının kapsamının belirlenmesinin lüzumunu ifade ederek Kur'an ve hadis dışında dinî olanı tespit eden mekanizmanın yeniden elden geçirilmesinin gerekliliğini dile getirdi. Klâsiğin kutsiyetinin sorgulanmasını; "Klâsik olanı belirleyen ilkeler nelerdir?" sorusuyla teşvik ettikten sonra, bireyi pasif hale getiren bir yaklaşımdan kaçınılması gerektiğine dikkat çekti. İkinci müzakereci Doç. Dr. Burhanettin Tatar dinî ilimlerin dayandığı temel kavramların yeniden ele alınması gerektiğini dile getirdi. Tatar'a göre bu kavramlar; dil, din, ilim, zaman, mekân, tanrı, metin, yorum ve yöntemdir. Dil geçmişin bize sağladığı imkânları kullanabilmek demektir. Din bakışları geleceğe, öte dünyaya yönelir. İlim var olan ile yani geçmiş ve şimdi ile ilgilendiğine göre dinî ilimin kuşattığı zaman dilimi hangisidir? Dinî ilimler tarihî araştırmalardan ziyade insanın geleceğine yönelik projelerle ilgilidir. Moderniteyi bir gelecek tasarımı olarak gören müzakereciye göre, tarihî çalışmalara sıkışıp kalmış dinî çalışmaların moderniteyle buluşmasının yarattığı sancı bu farklılıktan kaynaklanmıştır ve dinî ilimlerin ikisi arasındaki dengeyi iyi kurması gerekmektedir. Dinî ilimlerin daha ziyade pratik bir karaktere sahip olduğunu ifade eden Tatar, yapma eyleminin siyasî boyutuna değinerek "zaman bağlamında çare, mekân bağlamında siyasî bir boyut kazanıyorsa dinî ilimler, metodu ancak bir araç olarak kullanabilecektir" sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır.

"Bilim, Bilimsel Yöntem ve İslâm Bilimlerinde Yöntem Sorunu" başlıklı ikinci tebliği Prof. Dr. Hasan Onat sundu. Doğru bilginin (bilimsel bilgi) gücüne sahip olabilmeyi ve yeni bir uygarlık yaratmayı var olabilmenin en önemli koşulu kabul eden Onat, Batı'ya karşı doğru bir tutuma sahip olmanın Müslümanların menfaatine olacağını savundu. Sahip oldukları değerleri esasında Müslümanlardan devşiren Batılılar, devşirdikleri bilgiyi çok iyi özümseyip yeniden üretebilmişlerdir. Meselâ bugün Müslümanlar Batı'nın ürettiği evrensellik ilkesini -her ne kadar kendileri riayet etmese de- önlerinde hazır bulmuşlardır. Kendi uygarlıklarını tahrip etmelerinin arka plânında onların bilim, din, insan anlayışları yatar. Bu bağlamda Batının bu değerlerinin yeniden ele alınması gerekir. Mevcut bilim anlayışının alternatifini oluşturabilmek tüm insanlık için faydalı olacaktır. Zira bilim ve din uygarlıkların iki omurgasını teşkil etmektedir. Onat doğru, güvenilir ve savunulabilir bilginin işlevselliğini zikrettikten sonra bilimi ve ilmi aynı anlamda kullandığını belirtti. Ona göre, malumat ise bilgi havuzu olarak herkesin faydalanmasına açıktır. Bu

havuzdan bilimsel yöntemlerle elde edilen bilgi, bilimsel bilgidir. Bilim, sosyal bilimler ve İslâm bilimleri 'yöntem' ortak paydasında buluşmalıdır. Zira elde edilen bilimsel bilgiler ancak bu şekilde ortak bilgi havuzuna aktarılarak birikime dönüştürülebilir ve 14 asırdır üretilen bilgi de bu suretle yeniden kullanılabilir hâle gelebilir. Kök bilim paradigmasını temel alan bir yöntemi öneren tebliğci yöntem problemiyle ilişkili diğer gereklilikleri ise inter-disipliner çalışma yönteminin benimsenmesi, çalışma alanlarının daraltılması, vahiy haricinde hiçbir bilgiye kutsiyet atfedilmemesi, zaman mekân ve fikir kaymalarına dikkat edilmesi şeklinde sıraladı ve Müslümanların alternatif bilim paradigması oluşturabileceğine dair umudunu ifade ederek sunumunu nihayete erdirdi.

Onat'ın tebliğini ilk olarak Dr. İbrahim Kalın müzakere etti. Müzakereci yöntem tartışmaları cevaplarının XX. yy.da verildiğine işaret ettikten sonra İslâmî geleneğin bu türden bir yöntem tartışmasına yakın olmadığını belirtti. Bu bağlamda üç örneğe (semiyoloji, hermenötik, yapı çözümü) değinen Kalın, bunların bir düşünce sistemi olmaktan öteye gitmediğini ileri sürdü. Kartezyen bir yaklaşım tarzı olarak bu türden bir tutum seküler bir din anlayışına yahut bütünlükten uzak bir bilim anlayışına yol açmaktadır. Dinî olanın meşruiyeti öncelikle kendisine bağlı olanı ilgilendirir. Bu noktada objektiflik ve tarafsızlık değil, adalet ve insaf önem taşır. Bir alanı içinden araştırmak dar açılıktan ziyade başka pencereler açar. Kalın, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber kimliğinin öncelenmesi gerektiğine işaret ettikten sonra, inanan bilim adamının inandığı esasların dikkate alınmamasının ve bir kültür ve medeniyet olarak İslâm'ın, seküler bir tarih telâkkisiyle okunmasının yarattığı problemlere değindi. Son olarak ilâhiyatlarda, mevcut bilgi birikiminin yeterli şekilde kullanılmadığına işaret eden Kalın, bunun temel nedenlerinden birisinin de sosyal bilimlerin alanında din ile din dışı olanın kesin sınırlarla ayrılması olduğunu dolayısıyla bu problemin ilâhiyatlardan ziyade sosyal bilimlerin alanına aidiyetini ifade etti. Kalın, konuşmasını oturumlar içerisinde felsefe oturumunun olmamasına dikkatleri çekerek noktalandı. Bu oturumdaki tebliğin son müzakeresini Prof. Dr. Yasin Aktay yaptı. Aktay şu değerlendirmeleri yaptı: Pozitivist bir paradigmaya eleştiri getirirken metodik bir ideoloji içeren çözüm arayışları çok geride kalmış bir söylemdir. Bilimsel yöntem olarak ifade bulan düzen bir kaostan ibarettir. Bilim denilen şey gayet anarşik yollarla hâsil olmuştur. Başka bir problem olarak, bilinen şeye dışardan bakmak da bilgiye egemen fakat içeriğinden uzak bir özne şekillendirmiştir. Dinî ilimlerin diğer problemleri ise bir siyaset felsefesine sahip olmaması ve ilâhiyat fakültelerinin özerkliğidir. Diğer yandan uygarlık sorununun İslâmî bir mesele olmadığını ifade eden Aktay, bunun tabii bir sonuç olduğunu fakat amaç olarak kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürdü. Müzakereci İslâm'ın temele aldığı yegâne ölçü samimiyettir diyerek sözlerini bitirdi.

İkinci günün sabahı Prof. Dr. Bekir Topaloğlu başkanlığında yapılan “Akâid ve Kelâm” başlıklı ilk oturum, Prof. Dr. İlyas Çelebi’nin sunduğu tebliğ ile başladı. İlyas Çelebi tebliğine kelâm ilmine yöneltilen yenileşme ihtiyacına cevap vermediği, kendi sistemini oluşturamadığı, her zaman felsefeye kaydığı gibi eleştirileri sıralayarak başladı. Akidenin ilâhî kaynaklı ve kelâmın bu temel etrafında ortaya konulan bir çaba olduğunu dile getiren Çelebi’ye göre temel esaslar olarak kabul edilen âmentüden başlayarak her kelâmî konu yeniden ele alınmalı, irdelenmelidir. Bu çalışmada modern sistemden faydalanılmalıdır. Nitekim mütekaddimün da böyle yapmıştır. Yeni bir sistem oluşturma çabasının Seyyid Ahmet Han’a kadar uzandığını ifade eden tebliğci, Cumhuriyet dönemini de dâhil ederek diğer yenileşme yanlısı kelâmcıları sıralamak suretiyle yenileşme anlayışının tamamıyla kelâmın içerisinden bir çaba olduğunu göstermeye çalıştı. Çelebi, bir kelâmcı prototipi tasviri yaptıktan sonra yeni bir sistem oluşturma yakın gelecekte mümkün olmadığını; fakat en azından temel meselelere dair tartışmalar açmak suretiyle bunun zemininin hazırlanabileceğini ileri sürdü. Tebliğci, iman-bilgi-akıl ilişkisinden klâsik bilgi kuramına kadar tartışılması gereken birçok konuyu dile getirerek sözünü sona erdirdi.

İlyas Çelebi’nin tebliğini ilk olarak Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz müzakere etti. Tarihî çalışmaların önemine binaen geçmiş bina edilmeden geleceğin inşa edilemeyeceğini vurgulayan Yavuz, kelâm bilgi teorisinin en sağlam bilgi teorisi olduğunu dile getirdi. Son olarak eğer bir yöntem oluşturulacaksa bunun muhakkak surette Kur’ân kaynaklı olması gerektiğini sözlerine ekledi. Diğer müzakereci Dr. Adnan Aslan ise mevcut krizin bir medeniyet krizi olduğunu, sorunun çözümüne bu krizin sebeplerinin tespitiyle başlanması gerektiğini ve bu bağlamda somut problemlerle ilgilenilmesinin önemini belirtti. Öte yandan Tahsin Görgün referansıyla İslâmî geleneğin probleminin entelektüel olmaktan ziyade varoluşsal olduğunu ifade ederek bilginin Kur’ân kaynaklı olması gerektiğine inananlardan olduğunu dile getirdi.

Bu oturumda “Türkiye’de Dinî İlimlerin Son Kırk Yılı” başlıklı ikinci tebliğ Doç. Dr. Mustafa Sinanoğlu tarafından sunuldu. Türkiye’de dinî ilimlerin son kırk yılını, Ankara İlahiyatın ilk açılışı (1924-1933) ile bu okulların İslâm Enstitüsü olarak ikinci açılışını (1949- 1982) içeren ilk dönem, seksenli yıllar ve doksanlı yıllar şeklinde üçlü bir tasnife tâbi tutmasının akabinde bu dönemlerin önde gelen isimlerini zikretti ve dönemlerin genel özelliklerini şu şekilde sıraladı: I. dönem, büyük çapta yeni ilm-i kelâm çalışmalarıyla özdeşleştirilebilmesinin yanı sıra bu dönem kelâmcılarının önemi, uzun bir aradan sonra alanlarında yaptıkları mahiyete yönelik çalışmalarla öncülük teşkil etmelerine dayanır. II. dönem âhiret, mucize gibi başlıkların çalışıldığı, klâsik metinlerin neşrinin arttığı ve kelâm geleneğine eleştirel yaklaşımların öncülüğünün yapıldığı bir dönem olarak anılabilirken, III. Dönem geleneği sorgulayan bir bakış açısına sahiptir. Tebliğci içinde bulunduğumuz dönemin çalışmalarını ise

konularına göre Kur’ân’dan hareketle, bir âlimden hareketle, bir meseleden hareketle yapılmış, klâsik metin tenkidi, metot çalışması ve tarihî çalışmalar şeklinde tasnif etti. Kelâmın hayatîyet kazanması için yapılması gerekenleri Kur’ân’ı kavramak, geleneği kendi şartlarında kavramak, bunun için Arapça Kur’ân ifadelerinin kavramsallaştırılması, kelâm ilminin hayat ile iç içe olması şeklinde sıralayarak sözlerine devam etti. Varlık alanlarımızın her boyutunun iyi algılanması gerektiğine işaret eden Sinanoğlu, kelâmın sâbitelerine; Kur’ân ve mütevâtir sünnetin muhkem ifadelerine dayanan, inanç esaslarıyla sınırlanmayan, nassların semantik tahlillerine giden, insanın ve toplumun dinamizmini yakalayan, amelle bütünleşmiş bir imana dayalı hayatı hedefleyen, inşacı ve pozitif alternatifler üreten, akıl yanında vicdan ve kalplere de hitap eden, zamanın beşerî birikimlerini kullanmaktan çekinmeyerek problemlere çözüm üreten bir keyfiyet kazandırmanın gerekliliğini ifade ederek sözlerini tamamladı.

Sinanoğlu’nun tebliğinin ilk müzakerecisi Prof. Dr. İlhami Güler’di. Güler de müzakeresinde varlık problemine değindi ve farklı olarak bizim varlığımızın tarzının, bizim çöküşümüzün nedeni olduğunu vurguladı. Bugün seküler zeminde İslâm’ın savunulabilmesi amacıyla, yeni bir sistem kurarken eskilerin kurduğu sistemdeki hataları göz önünde bulundurmanın kaçınılmaz olduğunu ifade ettikten sonra sözlerini, İslâm’ın Orta Çağ’daki donukluğunun sebebi olarak siyaset-ilm ilişkisine dikkatleri çekerek bitirdi. Yard. Doç. Dr. Ramazan Ertürk müzakeresinde dinî ilimler çatısı altında bir kelâmı öngördüğünü dile getirerek yine varlık problemine değindi. Fakat bu problemi değer ve yöntem problemi olarak tasnif ederek mevcutların alternatiflerinin üretilmesi gerektiğini savundu.

İkinci gün öğleden sonra yapılan “Fıkıh ve Fıkıh Usûlü” başlıklı III. oturumun ilk tebliğini Dr. Eyüp Sait Kaya sundu. Fıkıhın İslâm hukukuna dönüşümünü eleştirel bir yaklaşımla değerlendirerek tebliğine başlayan Kaya, medeniyetlerin kendilerini açıklamak için inşa ettiği disiplinlerin başka medeniyetlerde tam bir karşılık bulamayacağı şeklindeki kanaatini dile getirdi. Kaya’ya göre fıkıhın İslâm hukukuna dönüşümünün sonuçları arasında ibadetin İslâm hukukuna nakledilmemesi, diyanî boyutun dışarıda bırakılması, fıkıhın açıklayıcı olma vasfının göz ardı edilmesi sayılabilir. Müteakiben fıkıhın çehresinde yaşanan değişimler ise; fıkıhta yer almayan kavramları içeren, modern ulus devlette kullanılacak modeller üreten bir yapı kazanmasıdır. En büyük değişim ise modernitenin mezheple birlikte düşünme disiplinini zayıflatması ve yok etmesi nedeniyle fikhî akıl yürütme boyutunda yaşanmıştır. Öte yandan tarih tasavvurunda oluşan bozuklukları bir diğer problemi olarak tespit eden Kaya, buna literatür problemi, özellikle Türkiye dışında kurumsallaşmadan kaynaklanan problemler ve son olarak da çok geniş konuların tez olarak alınmasını ilâve etti. Tezlerde teori ihtiyacının önemini vurgulamasının

akabinde tebliğ sahibi; İslâmî ilim eğitimini yeniden düzenlemenin, bölümlerin kendi alanlarında derinlemesine ve diğer bölümlerle iş birliği içerisinde çalışmasının gereğini belirterek sözlerini noktaladı.

Dr. Eyüp Sait Kaya'nın tebliğini ilk olarak Prof. Dr. Yunus Apaydın müzakere etti. Müzakeresine toplantının; geçmişin muhasebesi, akademik kimlik arayışı ve kültürel varoluş zemini arayışı gibi amaçlarının olabileceği varsayımından yola çıkarak geçmişin muhasebesinin amaçlanması hâlinde sorulabilecek soruları sıralayarak başladı. Olanın tespiti sadedinde “*Ne yapılmış, niçin yapılmış ve nasıl yapılmış?*”, gerekenler açısından yaklaşıldığında ise “*Ne yapılmalıydı ve nasıl yapılmalıydı?*” sorularının cevaplarının mukayesesi ile “*Niye bu kadarını yapabildik?*” sorusunun yöneltilmesi gerektiğini ifade etti. Apaydın'a göre akademik bir fıkıh çalışması geçmişin incelenmesi değil de yöntemden hareketle bir problemi çözme çabası ise -ki eğer bu içtihat ile örtüşür- ancak o zaman yukarıdaki sorular geçerli olur. *Modern dönemde içtihadın imkânını* sorgulamasının ardından fıkıhçıların şer'î hukuk-mer'î hukuk açmazına değinerek dinamik bir süreç şeklinde tanımladığı fıkıhın hayatın dışına itilmesinin; mer'î hukuku zihinde hapsedip zarureten ona uymak ve kavramlarının dinde de olduğunu söylemek suretiyle İslâm'ı meşrulaştırma çabası içerisine girmek gibi pek de iç açıcı olmayan iki sonuç doğurduğunu ileri sürdü. Hayatın dışına itilmiş bir fıkıh anlayışı ile hayatın problemlerinin sadece teoride çözülebileceğini savunmasının akabinde, daha pratik ve faydalı çözümler üretebilmenin; bir eklemleme ve dayatma kaygısı olmaksızın, belli bir fikhî mantık eklektiğinden hareketle mevcut fıkıh içerisinde birbiri ile rekabet hâlindeki mezhebî disiplinlerin sağladığı çözüm zenginliği çerçevesinde şahısların sunulan çözümlerden sorumlu olduğu bir ortamda mümkün olabileceğini dile getirdi. Kaya'nın ikinci müzakerecisi Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez idi. Fıkıhın hukuka dönüşmesinin birçok açıdan örtüşmeleri sebebiyle kaçınılmazlığına değinen Dönmez, bunun Müslümanlara birtakım olumsuz etkileri olması probleminin altından Müslüman bilim adamının kalkabilmesi gerektiğini belirtti. Ardından pozitif hukukun Türkçeye mevzu ve müspet hukuk olarak yanlış tercüme edildiğini ifade ettikten sonra esasen bunun mer'î hukuka tekabül ettiğini bildirdi. Geçmiş anlamaya ve bugünü inşa etme çabası ile meselelere daha çözümücü yaklaşılabilirliği sözleriyle müzakeresini noktaladı.

İkinci tebliği Prof. Dr. Hamza Aktan, “Günümüz Fıkıhının Fakihde Aranılan Şartlar Bakımından Yeniden Bir Değerlendirilmesi” başlığı ile sundu. Fakihin içinde bulunduğu toplumun ve çağın gerçeklerini belli ölçüde bilmesi gerektiğini savunan Aktan, daha önce bu konuya değinilmemiş olmasını sanayi devrimine kadar toplumun yapısında önemli bir değişiklik olmamasına bağladı. Fakat devrimden sonra dünyada yaşanan gelişmeler hayli yoğun bir seyir hâlinde ilerlemiş ve fakihler bu konuda yetersiz kalmışlardır. Öte yandan fıkıhın çalışma alanlarının darlığından şikâyet ettikten sonra tebliğ sahibi lisans

ve lisansüstü çalışmaların da yeterli olmadığını vurguladı. Son olarak sözlerini fıkıhçıların sınırları zorlayarak kıyas yapmaktansa istihsanı tercih etmelerinin daha iyi olacağını belirterek bitirdi.

Aktan'ın tebliğini ilk olarak Doç. Dr. Şükrü Özen müzakere etti. Fıkıhın hem beşerî ilimleri ve hem de hukuku kuşattığı kanaatinde olduğunu belirten Özen'e göre klâsik dönem âlimlerinin fetva verirken muhatabı ve meseleyi tanıma esasına riayetinin kaçınılmaz olması nedeniyle klâsik fukahânın döneminin örf ve âdetlerini bilmemesi düşünülemez. Bunun usûl-i fıkıh eserlerinde yer almaması ise zaten fakih olanın bunu bilmesi gerektiği şeklinde bir davranış tarzından kaynaklanmaktadır. Bugün yapılmak istenen diğer bilim dallarını taklit etme eylemi, klâsik döneme dayanmaktadır. Fakat o dönemde fakih tarafından taklit edilen dilci ve hadisçilerin kendi medeniyetlerinde işgal ettikleri konumun şuurunda olan bilim adamları olmaları taklit edilmelerine imkân veriyordu. Bugün ise bu eylemin, bilimin birbiriyle çelişmesi, siyasî kimlik, kolaylıkla maniple edilebilmesi gibi taşıdığı riskler sebebiyle mümkün olmadığı aşikârdır. Bu açıklamalardan sonra önerilerini sıralayan müzakereciye göre fukahânın bilim felsefesi ve dil felsefesi gibi alanlarda bilgi sahibi olması ufuk açıcı olacaktır. Özen ayrıca modern fıkıh usûlü eserlerinin tanıtım maksatlı yazılmaları nedeniyle görevini ifa etmemesi ve bunun talebenin klâsik külliyatı nasıl kullanacağını bilmeden, dil, üslûp ve terminoloji problemleriyle bölümlerinden mezun olmalarına sebebiyet verdiğine işaret ederek klâsik eğitimin ise tüm eksikleriyle bir bütünlük içerisinde ve dengede olduğunu ifade etti. İkinci müzakereci Yard. Doç. Dr. Murtaza Bedir, ilâhiyat ilimlerinin Muhammed Hamidullah'ın “çift kanatlı âlimler” olarak tanımladığı çift fakülte mezunu bilim adamlarına ihtiyacını vurgulayarak, temel problemin kimlik problemi olduğu tespiti ile sözlerine başladı. Farklı zaman ve mekânda verilmiş eserlerin aynı zemindeymiş gibi incelenmesi şeklinde tasvir ettiği Batılı dar bakış açısı ile klâsik eserlerin ele alınmasından hâsıl olacak sorunlara değindi. Bedir, bu sebeple her mukallidin bile müçtehit olduğu bir medeniyet birikimini Batılı usûllerle tahkik etmenin sorunu çözmekten ziyade derinleştireceğine işaret ederek, müzakeresini tamamladı.

Prof. Dr. Raşid Küçük'ün başkanlığını yaptığı “**Hadis ve Hadis Usûlü**” başlıklı dördüncü oturum ilk olarak Doç. Dr. Mehmet Görmez'in sunduğu “Hadis İlmi ve İslâmî İlimler” başlıklı tebliğ ile başladı. Diğer İslâmî ilimlerle mukayeseli bir yaklaşımı amaçlayan tebliğe hadis ilminin tanımlanma sürecinin tasviri ile başlayan Görmez, öncelikle tanımlı yapan âlimin ihtiyacını karşılayan bir hadis tanımı dönemini ele alındıktan sonra ileriki dönemlerde ortaya çıkan rivayet-dirayet ihtilâfı meselesinin incelendiğini dile getirdi. Bunun akabinde hadis ilmi içerisinde yer alması gereken mevzuları; mezhep ihtilâflarında önem arz eden sünnetin ve hadisin değeri, hadisin sübût meselesi bu bağlamda isnad geleneği -ki bir çok ilmî disiplinin kaynağıdır- ve dirâyetu'l-hadis ilmi (hadisin

delâleti), hadisin hayat ile irtibatı olarak tespit etti. Görmez'e göre, birinci mesele kelâmcıların, ikinci mesele hadisçilerin yanı sıra pek çok ilim adamının, üçüncü mesele usûl-i fıkıh âlimlerinin ve dördüncü mesele fıkıhçıların temel prensiplerini oluşturduğu konulardır. Tebliğci büyük bir zenginlik olarak kabul ettiği, çeşitli İslâmî ilimlerin hadis ilmine dair ifadelerinin hadis âlimlerinin kaleme aldığı çalışmalar ile cem edilmesi, her ilmin hadis ile ilgili prensiplerinin ucu açık içtihadî konular olarak kabul edilmesi ve kutsanmaması gerektiğine değinerek sözlerini noktaladı.

Tebliğ ilk olarak Doç. Dr. İbrahim Hatiboğlu müzakere etti. Sözlerine ihdas edilmiş sünnet-ümmetin algıladığı sünnet mefhumu arasındaki zıtlık ilişkisini vurgulayarak başlayan Hatiboğlu, geleneği inşa eden gücün sünnet ve bu manada âlimler olduğuna dikkat çekti. Hatiboğlu'na göre, geleneğin yönlendiricisi mevkiindeki ulemanın mekânını muhafaza edememesi, geleneğin koruyucusu pozisyonundaki halkın da onlara sırt dönmesine neden olmuştur. Mevcut âlimlerin çalışmalarının isnad vasıtası ile geleneğe eklenmesi gerekliliğinin yanı sıra, yeniden anlama ve ihya sürecine ihtiyaç olduğunu ifade eden tebliğ sahibi, yöntem olarak mezhebe dayalı üst bir yorumlama yöntemi altında her ilim dalının müstakil metotlar belirlemesi gerektiğini dile getirdi. Disiplinler arası çalışmanın risklerine de değinmesinin ardından son dönemdeki güvensiz ortamın hadisin nesnel olarak incelenmesini engellediğini ifade etti. Klâsik ilimlerdeki eğitim usûlünün öğrenme, anlama, uygulama ve hadis için anlamlandırma aşamalarına dikkat çeken Hatiboğlu, entelektüel çalışmaların temel usûl mevzularından ziyade hadisin meşruiyetini tartışmalarının, hadis usûlünün kendini yenilemesine engel olduğunu belirtti. Müzakereci hadis usûlünün alanının genişletilmesinin öncelikle bir keşf-i kadîm ve ardından bugünün sorunlarına çözüm oluşturacak çalışmaların yapılması ile mümkün olacağına işaret ederek ulemanın da bilme, düşünme, yaşama ve örnek olma gibi klâsik dönemde sahip olunması kaçınılmaz vasıfları tekrar kazanması durumunda geleneği yönlendiren fonksiyonunu yeniden elde edeceğini ve bu suretle ilmin halka intikali, ulemanın önderlik vasfının beslenmesi ve teori-pratik dengesinin sağlanacağını ifade etti. İkinci müzakereci Yard. Doç. Dr. Mehmet Özşenel'e göre ise problemler daha ziyade oryantalistlerin yaklaşımlarından etkilenen hadisçilerden kaynaklanmaktadır ve bu manada problem varoluşsaldır, şeklindeki tespitiyle sözlerine başladı. Öte yandan Özşenel muhaddis değil hadisçi olmamızdan kaynaklanan sıkıntılara değindikten sonra, ilk dönem hadisçilerinin yorumlamaya fazla yer ayırmayıp daha ziyade sıhhati tespite yönelik çalışmalar sürdürdüklerini ve bunun hadis ilminin amacı olduğunu vurguladı. Hadislerin yorumunun diğer ilim dallarının alanına girdiğini ifade ettikten sonra Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan hocadan naklen hadisçilerin bu ümmetin arşivcilik vazifesini üstlendiklerini dile getiren müzakereci, son olarak hadis ilimlerinin yeniden inşası meselesi hakkındaki sorgu-

lamalarıyla sözlerini bitirdi.

Dördüncü oturumun ikinci tebliğini "Modern Dönemde Hadis İlminin Temel Meseleleri" başlığı ile Prof. Dr. Selahattin Polat sundu. 1900'den günümüze Türkiye'de hadis ilmi üzerine yapılan çalışmaları tespit edip muhtelif başlıklar altında sınıflandırdıktan sonra, değerlendirmelerde bulundu. Polat'a göre bugün için kuşatıcı bir yorum yöntemi üretilmelidir ve hadis usûlü çalışmalarını İslâmî ilimler edebiyatının bütününe yayacak bir sistem oluşturulmalıdır. Eş zamanlı ve art zamanlı bakış açısından yoksun, tarihçilik kavrayışından uzak çalışmalar yapıldığına dikkat çeken tebliğciye göre tahric ve tenkit hadisçinin en temel işi olmasına karşın en ilgisiz kalınan konulardır. Sonuç olarak, şu an yapılan çalışmaların klâsik dönemi anlamaya yönelik olduğunu fakat yeniden üretilen veya günün ihtiyacını karşılayan metinlerin yetersiz olduğunu ifade eden Polat, sözlerini fetret dönemi neslinin her şeye rağmen çok iyi çalışmalar kaydettiğini belirterek noktaladı.

Bu tebliğin ilk müzakeresini Doç. Dr. Mustafa Ertürk yaptı. İlmî çalışmaların toplumda yansıma bulmamasının sorumluluğunu ilim adamlarına yükleyen Ertürk, bu türden bir yeknesaklığın, pratik kaygılar taşımaksızın oryantalist yaklaşımla ortaya konmuş çalışmalardan kaynaklandığını savundu. Müzakereci Batı kültürünün ve oryantalizmin hadis kültürüne etkisiyle Hz. Peygamberin, anlamadan ziyade yorumlanmaya çalışıldığı ve İslâm'ı Protestanlaştırmaya engel olacak olan hadisleri modern yorumlarla pasifleştirme yoluna gidildiği şeklindeki tespitlerini sunduktan sonra verimli çalışmalar yapabilmek için Türk Hadisçiler Konseyi oluşturma önerisi ile sözlerine son verdi. İkinci müzakereci olarak sözü alan Yrd. Doç. Dr. Ayhan Tekineş hadis rivayetinde her tabakadan insanın rol almasına karşın iltifat görenlerin, alanın ehli âlimleri olmasına vurguda bulunduktan sonra hadis ilminin tarih ilmi ile farklılık arz ettiğini, bu sebeple yöntemlerinde de farklılık olması gerektiğine işaret etti. Hadislerin, bir inşa faaliyeti olarak, üçüncü bir arka plânının oluşturulmasının gerekliliğine binaen hadisleri tüm yönleriyle ele almanın önemini vurguladı. Klâsik dönem hadis ilmi çalışmalarında sözlü ve yazılı gelenekte metin tenkidinin en kâmil şekilde ifa edildiğini belirten Tekineş, metinlerde aynı hadisin muhtelif rivayetlerinin bir arada zikredilmesinin bir zaaf olmaktan ziyade analitik bakış açısını destekleyen bir zihni yapının erken dönemlerde gösterdiği başarıya işaret ettiğini söyledi.

Prof. Dr. Mustafa Çağrı'nın başkanlığındaki "Tefsir ve Tefsir Usûlü" konulu, günün ikinci toplantısının beşinci oturumu Prof. Dr. Mehmet Paçacı'nın "Din Bilimleri ve Çağdaş Sorunları Üzerine" başlıklı tebliği ile başladı. Konuşmasına klâsik dönemde dinî ilimlerin birbirleriyle ilişkisini tasvir ederek başlayan Paçacı, her bir dinî ilmin normatif bir biçimde işbirliği içerisinde olduğunu ifade etti. Modern dönemde ise din konusunun, tarihin bir olgusu olarak incelendiğine ve pratikten yoksunluğuna işaret ederek fıkıhın eski işlevi-

nin çağdaş bir suç olmasını örnek olarak gösterdi. Bu süreç, diğer dinî ilimleri âtil bırakırken fıkıhın kuşatıcı konumunu Kur'an'ı temel esas alma adına tefsire devretmiştir. Merkezî ve üst kademelerde tanınan ve korunan bir zümre olan ulemânın makamı III. Selim döneminde başlayan reformlarla memurlar, hukukçular ve gazeteciler tarafından dolduruldu. İlimler tedris sırasından yoksun metinsel bir yapıyla tahsil edilmeye başlandı. Oysaki bu yaklaşım ötekini inceleme şeklinde yapılandırılmış bir sistemi bize sunar ve söz konusu sistem kendimizi incelemede kullanıldığında problemlere yol açar. Önceki dönemlerde de değişimin var olduğunu belirten Paçacı, eleştirisinin iradî bir değişime değil, haricî baskılardan kaynaklanan değişime yönelik olduğunu vurguladı. Savunma ve öykünme hâlinde yapılan çalışmaları 'hedeften yoksun bir akademizm' olarak tasvir ettikten sonra dinî akademi için, belli bir dinî toplumu temsil ettiğini göstererek toplumun iç dinamiklerinden gelen, onun sorunlarını çözen ve çıkarlarını gözeten bir hedef belirledikten sonra, değişebilen tarafının Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas gibi iç dinamikler doğrultusunda değiştirilmesinin bu değişime meşruiyet sağlayacağını dile getirdi. Tebliğ sahibi sözlerini hedefin yöneme öncelenmesi gerektiğini ifade ederek noktalandı.

Bu tebliğin ilk müzakeresini Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin Maşalı yaptı. Tefsiri özel bir epistemolojik alanın Kur'an metni üzerinden sunumu olarak tanımlayan müzakereci müfessirleri, Kur'an'ı bağımsız bir metin olarak okuyabilmeleri özelliği ile diğer İslâm âlimlerinden ayırdı. Bununla birlikte tefsir ilmine has özel bir anlama yöntemi geliştirilememiş olması müfessiri, teorik yaklaşım tarzı ve sahip olduğu disiplinin bakış açısı ile tefsir yapmaya sevk etmiştir. Öte yandan geleneğin paradigmatik belirleyiciliğini, kapsamını ve meşruiyetini sorgulamış ve tefsir için varoluşsal problemin geleneğe dayandığını savunmuştur. Bunu, tefsirin gayr-ı muayyen bir alana sahip olmasına dayandıran Maşalı, son olarak bugün Batı'ya karşı tavrın, Kur'an'ın cahiliyeye karşı tavrı şeklinde olması gerektiğini ifade etmiştir. İkinci müzakereci Prof. Dr. Sadık Kılıç sözlerine, Kur'an ile paralel kabul edilen ve onun ayrılamaz parçası görülen sünnet, icma ve kıyasın, metnin, metinsel otoritesini aşmasını ve bu yolla Kur'an'ın amaç noktasından araç noktasına gelmesini, sünnetin Kur'an için mübeyyin olmasının amaç ve sınırlarını aşmış olmasını sorgulayarak başladı. Geleneği oluşturan yegâne ölçü olmayan Kur'an'a bakış perspektiflerinin metnin kendisini sunmasını engellediğini savunan müzakereci, geleneğin sunduğu yöntemin geleneği yüceltme adına Kur'an metninin yorumlanmasında yadsındığını ifade etti. Bu tespitlerin ardından tevile imkân tanınması, tefsir, kelâm, fıkıh arasındaki keskin sınırların kaldırılması, daha pratik yapılandırılmalara gidilmesi gibi önerilerini dile getiren Kılıç, sona erenin dönemsel gelenek olduğunu bununla birlikte geleneğin kurucu öğelerinin yeniden elden geçirilmesi ve günümüz beşerî disiplinlerinin de bu esnada dikkate alınması gerektiğini belirterek sözlerine son verdi.

İkinci tebliği Prof. Dr. Halis Albayrak "Tefsir İlminden Tefsir Bilimine Geçiş Sürecinin Sorunları" başlığı ile sundu. Tebliğinde, tarih boyunca müfessirlerin tefsir ilminin gereğini yerine getirip getirememeleri, inanan bir birey olarak muhataplarına olması gerekene dair sözler söylemeleri sebebi ile bilimsel davranmaktan uzak olmaları, bilim felsefecilerinin üzerinde durmak zorunda oldukları şeyi yöntemle sınırlandırmaları gibi mevzuları ele aldı. Bilim alanını, meseleleri çözebilecek kümülatif bir etkinliğe sahip olması bakımından yeterli bulmamasının yanı sıra, bilimsel çalışmalarda yöntemin ana tema olageldiğini, İslâmî geleneğe de yöntem fikrinin mevcudiyetinin yadsınamaz bir gerçek olduğunu kabul eden tebliğ sahibi, âyeti yorumlamada bilimselliğin değil, hareket noktası ve tercihin etkin olduğuna değinerek bu alanda bilimselliğin gerekliliğine vurguda bulundu. Bu bağlamda düşünce faaliyetlerimiz ile bilimsel faaliyetlerimizi ayırmamızı tavsiye eden Albayrak, bilimin, dinî ilimlerin kendisi değil tarihi olduğu tespiti ile sözlerini bitirdi.

Bu tebliğin ilk müzakeresini Ömer Türker yaptı. İlk olarak, sosyal bilimlerin daha ziyade tasvirî bir bilim dalı olduğu düşüncesini eleştirdi ve bunun yanı sıra değer koyucu vasfını da koruduğu genel kabulünü vurguladı. Bu manada tefsirin klâsik bilimler içerisinde bilimsel değil, düşünsel bir faaliyet olduğu görüşünü, bilimsel faaliyetlerin dahi kesinlikten yoksun olduğu tespitiyle tenkit etti. Bilimsel ve düşünsel ayrımının temelden sorunlu olduğunu savunan Türker, problemin tefsir ilminin mahiyetinin iyice kavranmamasından kaynaklandığını ileri sürdü. Klâsik eserlere nüfuzun bu sorunu çözümedeki katkısını ifade etmesinin ardından müzakeresini, Kur'an'ın varlık kaynağı olmasının tartışılmazlığını; tefsirin mahiyetinin bilim olma ölçütlerini sadece tasvirle sınırlı bırakmayıp, tenkit ve değeri içeren, tartışılabilir olan ve aynı zamanda meselesi, konusu ve ilkeleri belli olan bir zemine oturtulması gerektiğini ifade ederek tamamladı. Son olarak sözü Yard. Doç. Dr. Abdülhamit Birişik aldı. Kur'an'ı muhatap aldığı toplum açısından hidayet ve ikaz kitabı olarak niteleyen Birişik bilimsel olmanın buna göre değerlendirilebileceğini ifade ederek nesnel yaklaşımın tatmin edici olmaktan uzak olduğunu belirtti. Düşünsel-bilimsel ayrımının ise dini kendisine referans saymayan yapıların ilahiyatçıları yönlendirmesinden ve kontrol etmesinden veya ilâhiyatçıların bu akımlara kapılmasından kaynaklandığını belirtti. Bilimsel faaliyetlerin değer, inanç ve düşünceden bağımsız yürümediğini iddia eden Birişik, doğru olanı yapmanın yolunun sadece değerler alanından bağımsız bir ilmî gelenekten geçmediğini savunarak sözlerini nihayete erdirdi.

Dördüncü günün sabahı yapılan "Tasavvuf" konulu altıncı oturumda ilk olarak Prof. Dr. Mustafa Kara tebliğini sundu. Tebliğinde modern dönem tasavvuf eserlerine ayna tutan Kara, bu dönemin 1901-2001 arası olarak kabul edilebileceği var sayımından hareketle, önce bu dönemde kaleme alınmış olan tasavvuf tarihi eserlerini ele aldı. Bektaşilik ve Melâmîliğin tarikat olarak kabul

edilmediği eserlerdeki bu açığı Ahmet Yaşar Ocak'ın kapattığını dile getirdi. Otuzlu yıllarda tasavvuf kelimesinin yasaklı olmasından dolayı eserlerin başka isimler altında telif edildiğine dikkat çeken Kara, bu durumun Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığına (1940'lar) kadar devam ettiğini, ayrıca bu dönemde müsteşrikler ve edebiyatçılar da tasavvufa dair eserler verdiğini kaydetti. Böylelikle araştırmacıların ürkenler, eğip bükenler ve hakaret edenler olarak üç bölüme ayrıldığını söyleyen tebliğci, çözüm olarak seküler karaltıların çalışmalarından uzak tutulması, modernizmden ve akademik unvandan uzak durulması gerektiğinin ve münekkıt yetiştirilmesinin önemini altını çizdi.

Dr. Ekrem Demirli ilk müzakereci olarak sözlerine tasavvufun mahiyet problemine değinerek başladı. Sahip olduğu zengin tanımlara karşı sûfilerin tasavvufu pratik ve zahidâne bir yaşam biçimi olarak kabul ettiğini ilk tasavvuf eserlerinin ise tasavvufun bir ilim olarak kabul edilme kaygısıyla birlikte ortaya çıktığını ifade eden Demirli tebliğin özellikle müsteşriklerin çalışmaları ve çeviriler açısından eksik olduğunu ifade etti. Müzakereci, ilk dönem eserlerinin sonraki dönem eserleri ile mukayeseli olarak çalışılmasının gereğini dile getirerek müzakeresini tamamladı. Prof. Dr. Süleyman Uludağ müzakeresine tasavvufun meşruiyeti problemine değinerek başladı ve bu anlamda sitemlerini sempozyumun organizatörü olan Türkiye Diyanet Vakfına da yöneltti. Bu problemin modern dönemin de öncesine kadar uzandığını ifade ettikten sonra, bu meselenin Türkiye, İslâm âlemi ve müsteşrikler boyutu ile incelenmesi gerektiğini savundu. Dogmatik ve rasyonalist yaklaşımların oluşturduğu sorunları da dile getirirken Uludağ, tasavvufun akıl eleştirisinin metafizik alana yeterli olup olmamasıyla alâkalı olduğunu belirterek sözlerini noktaladı.

Bu oturumda “Din İlimleri ve Tasavvuf Araştırmalarında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Meseleler” başlıklı ikinci tebliği, Prof. Dr. Mustafa Tahralı sundu. Sözlerine akâid esaslarının dinî ilimlerle meşgul bilim adamlarının çalışmalarındaki rolünü vurgulayarak başladı. İnsanların akıl ve kabiliyetlerinin farklılığının çok nadiren ayırdına varıldığını ve bu bilinçsizliğin, dinî ilimler alanında sorunlara yol açtığını belirten Tahralı'ya göre insanların farklılığı, zamanın değişmesi gibi faktörler hüküm ve ifadelerin dillendirilmesinde rol almalıdır. Tasavvuf metinlerinin anlaşılması için şerhlerden yardım alınması gerektiğine ve tasavvufi tecrübelerin nazari yaklaşımlarla tenkidinin hoş görünmediğine dikkat çeken tebliğ sahibi, önce eskiden söylenmiş olanları kabiliyetler imkânınca anlamaya çalışmayı, anlaşılamayan mevzuları yok saymak yerine anlayabilecek olanlara bırakmayı ve nihayetinde varılan sonuçların da ‘en doğrusunu Allah Teâlâ bilir’ anlayışıyla mütevazı bir eda içerisinde sunulmasını tavsiye ederek tebliğini bitirdi.

Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın tebliğini ilk olarak Prof. Dr. Mehmet Demirci müzakere etti. Sözlerine tasavvuf düşüncesinin tanıtım ve savunması gerekliliği kabulüyle başlayan Demirci, ilmi çalışmaların yapıldığı mercilerde nazari

ilimlerin üzerinde durulması sebebiyle tasavvufun göz ardı edildiğinden bahsetti. Nasıl aklın gelişmesi tefekkür ile mümkün ise ruhun gelişimine de tasavvuf yardımcı olmaktadır. Ayrıca tasavvuf birçok insanın hidayetine vesile olan ortamlar yaratmıştır. Müzakereci donanımlı, kendinden emin ve dinamik bir ruh yapısıyla mücehhez; farklı dünyalardan, başka dinlerden ve ötekenden korkup çekinmeyen bir geniş görüşlülüğe sahip olunması dileğiyle sözlerini bitirdi. İkinci ve son müzakereci olan Prof. Dr. Kenan Gürsoy, farklı bir yaklaşımla, sivil toplumla yakınlaşan bir siyasî anlayış yolunda mesafe kat edilen günümüzde, sivil toplumun öne çıkmasının tasavvufa da meşruiyetini kazandırdığını iddia etti. Bu manada tasavvufun ilimleri aşan bir tarafı vardır. Zira objektifliğe sığmayan ve ilmi yapan kişiyi de içine alan bir kapsama sahiptir. Bizim içerisinde bulunduğumuz medeniyet bünyesinde, yaşayan insana hitap eden ilimleri taşır ve tasavvuf bu yaşayan yönde vücut bulur. Aynı zamanda bu dinamik ilim anlayışı, Batı medeniyetinden farkımızı da en belirgin bir şekilde ortaya koyar. İslâm felsefesinin bugün tasavvuf nokta-i nazarından peygamberlik müessesesini yeniden değerlendirmesinin boynunun borcu olduğunu ifade ettikten sonra Gürsoy, müzakeresini bugün erdemlenme anlamında Batıya öğretebileceğimiz çok şey olduğunu dile getirerek bitirdi.

İlmi toplantının “Değerlendirme” oturumunda ilk sözü Prof. Dr. Mustafa Fayda aldı. “Günümüz” kelimesinin yerine “modern” kelimesinin kullanılmasının Batılılaşma bağlamında sorunlara neden olacağını ifade etmesinin ardından dinî hayatın ilgili diğer dallarının da bu gibi toplantılarda yer almasının gereğini belirtti. İkinci olarak konuşan Prof. Dr. Bekir Topaloğlu İSAM'da kelâm, fıkıh, hadis v.s. gibi ilim dallarında müstakil beş-altı ciltlik eserler verilmesi ve bu eserlerin bir komisyon tarafından hazırlanması teklifinde bulundu ve Kur'an'a dönüşün önemine değindi. Prof. Dr. Selahattin Polat sözlerine, din âlimlerinin davetçi kimliğine vurgu yaptı ve din ilimleri üzerine çalışanların politik ve siyasi güç gösterilerinde bulunmaması gerektiğini savundu. Ayrıca bilimsel alanda zayıf kalan bilim dallarının yaşatılmasına yardımcı bulunulmasının lüzumunu ve inter-disipliner çalışmanın önemini belirtti. Prof. Dr. Hayretin Karaman, Doç. Dr. Tahsin Görgün'ün tezini desteklediğini belirterek yaşamın, kültürün ve medeniyetin İslâmî olamadığı bir toplumdan İslâmî ilmin sâdir olamayacağını ifade etti. “Ne zaman bir toplum İslâmîleşirse o zaman o toplumun iktisadi ve hukuku, İslâm iktisadi ve İslâm hukuku olur.” diyerek sözlerini bitirdi. Son olarak söz alan Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın, Batılı kavramların gereksiz olarak kullanılmaması suretiyle başlanabilecek olan öze dönüş hareketinin muvaffakiyetine dair iyi temennilerini sunduktan sonra konuşmasını, organizasyonda emeği bulunan herkese ve katılımcılara teşekkürlerini sunarak noktaladı.

Saliha S. KIZILKAYA

MÜ İlahiyat Fakültesi, İSTANBUL